

УДК 821.111.09(092)“21”

*Зоряна Дубравська, викладач кафедри практики англійської мови
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*

НАРАТИВНА МОТИВАЦІЯ АВТОБІОГРАФІЧНОГО РОМАНУ МАРТИНА ЕМІСА “ДОСВІД”

У статті розкрито особливості наративної мотивації автобіографічної прози Мартіна Еміса на прикладі роману “Досвід”.

Ключові слова: біографічна проза, автобіографічна проза, роман, наративна мотивація.

Літ. 12.

*Зоряна Дубравская, преподаватель кафедры практики английского языка
Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко*

НАРАТИВНАЯ МОТИВАЦИЯ АВТОБИОГРАФИЧЕСКОГО РОМАНА МАРТИНА ЭМИСА “ОПЫТ”

В статье раскрыты особенности наративной мотивации автобиографической прозы Мартина Эмиса на примере романа “Опыт”.

Ключевые слова: биографическая проза, автобиографическая проза, роман, наративная мотивация.

*Zoryana Dubravska, Lecturer of Practice English Department
Drohobych State Pedagogical University by I. Franko*

THE NARRATIVE MOTIVATION OF THE AUTOBIOGRAPHICAL NOVEL BY MARTIN AMIS “EXPERIENCE”

The article is devoted to the revealing of the peculiarities of the narrative motivation of the autobiographical prose by Martin Amis. The investigation is based on the novel “Experience”.

Keywords: biographical prose, autobiographical prose, novel, narrative motivation.

Постановка проблеми. В англійській літературі ХХ століття спостерігаємо особливе зацікавлення біографічними жанрами. Більше того, сучасний біографічний роман стає популярним не лише в колі читачів, а й серед літературознавців. У канонах цього жанру пишуть так відомі письменники, як М. Бредбері, Д. Лодж, М. Еміс, П. Акройд, Дж. Барнс, Г. Свіфт та інші.

У цьому контексті вельми привабливим є автобіографічний роман “Досвід” (“Experience”, 2000) [6], у якому автор відслонює завісу перед своїм потаємним внутрішнім світом, знайомить читача з близькими йому людьми, ділиться своїми проблемами. Джеймс Вуд слушно зазначає: “His book often reads like a letter to his family and closest friends” [12, 4]. (“Його книга часто читається, як лист до сім’ї та найближчих друзів”).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Про цей роман своє виважене слово сказали дослідники: Чарльз МакГрес, Джеймс Вуд, Тім Адамс, Верена Гапмаер, Кетрін Кетмул, Раян Вернер. Згадані студії головно стосуються порівняльної характеристики твору М. Еміса та знаменитих мемуарів його батька Кінгслі Еміса та відомої англійської письменниці Елізабет Джейн Говард, мачухи Еміса. Ідейно-художні та

текстові засади роману майже не досліджені. Це і зумовило актуальність нашої статті.

Метою статті є розкриття особливостей наративної мотивації автобіографічної прози Мартіна Еміса. Матеріалом слугує автобіографічний роман “Досвід”.

Виклад основного матеріалу. Ступаючи кроками свого батька, письменника Кінгслі Еміса, Мартін Еміс досяг вершин в англійській літературі. Його постать та його твори відомі навіть пересічному читачеві. Еміса залюбки перекладають та читають й в інших країнах світу. Нотатки про нього можна побачити на шпальтах сторінок відомих газет та журналів, а романи автора стають бестселерами.

“Мистецтво є процесом об’єктивування душевного життя” [4, 32] – ця формула О. Потєбні чудово прояснює феномен “образу автора”. “Духовні стани автора, пізнавальні й творчі порухи його думок та почуттів, своєрідність його світосприймання і навіть психофізичні особливості – все це знаходить своє відображення у слові, “матеріалізується” у ньому. Завдання полягає в тому, щоб вчитати з тексту всю цю інформацію, і на цій основі створити образ автора” [1, 54 – 72].

Питання про необхідність вивчати письменницьку спрямованість (мотивацію) вперше порушила

О. Никифорова. Без вивчення письменницької спрямованості, – пише дослідниця, – неможливо зрозуміти психологію художньої творчості, але до цих пір цей бік творчого процесу не виділявся і не вивчався ні психологами, ні літературознавцями. Останні у своїх дослідженнях торкалися її, але не відрізняли від змісту творчості письменника і його світогляду. Але ж письменницька спрямованість не збігається ані з об’єктивним змістом твору письменника, ані з його світоглядом.

Письменницька спрямованість – це те, що робить письменника письменником, вирізняє його з-поміж інших людей. Вона є складним психічним утворенням” [3, 65].

Психолог вважає, що треба розрізняти змістовий бік письменницької спрямованості, пов’язаний із загостреним інтересом до певних ракурсів дійсності. О. Никифорова вважає, що суттєвою складовою письменницької визначеності є також “головний вектор мислення письменника, що він вважає головним у житті, у чому прагне розібратися і для чого воно йому потрібне... Нарешті, до змістового боку письменницької спрямованості належить також і літературне кредо письменника – що, задля чого, для кого і як писати” [3, 65]. Якщо додати до цього всього думку О. Никифорової, що “передумовою формування письменницької спрямованості є природні дані і соціальні умови життя” [3, 65], то ми отримаємо більш-менш цілісне уявлення про поняття, яке нас цікавить.

Письменницька спрямованість корелює з мотивами творчої діяльності. У сучасній психології вчення про мотивацію виступає як конкретизація вчення про детермінацію. Мотив, мета діяльності, прагнення до корисного результату є головним детермінантним фактором для кожної функціональної системи.

Г. Ключек вважає: “...якщо мотиви, які рухають його творчою діяльністю, стають зрозумілими для дослідників, тоді і приходять розуміння доцільності й цілеспрямованості організації художньої системи письменника” [1, 54 – 72].

Кажучи про мотивацію письменницької праці, – продовжує дослідник, – не можна обійти питання про творчу обдарованість самого письменника. Масштаб і художня якість всього створеного письменником частіше за все визначається мірою потреби в самовираженні. Є пряма залежність між потребою у самовираженні особистості і її художньою обдарованістю. Загостреність чуттєвого сприйняття світу, глибина проникнення у соціальну і моральну проблематику дійсності, здатність до емпатії, тобто заряджатися духовними станами інших людей, – усі ці ознаки художньої обдарованості особистості зумовлюють її потребу у самовираженні [1, 54 – 72].

Щоб обґрунтувати мотиви відбору тем,

сюжетів, компонування окремих творів у збірку Ю. Шерех-Шевельов скрупульозно вивчає життєвий шлях письменника – “день за днем” [5]. Таке вивчення біографічних факторів дозволяє заглянути у мотиваційно-вольову сферу свідомості, що безперечно, тісно пов’язана із обставинами (в широкому розумінні) життя.

Як зазначає американська письменниця Кетрін Кетмул, у 1994 – 1995 рр. Мартін Еміс пережив кризу свого життя, яку відобразив у своєму романі “Досвід”. Саме це стало поштовхом для написання роману.

Упродовж цього важкого періоду наступні події вплинули на авторський світогляд: Еміс розірвав стосунки та розлучився зі своєю першою дружиною, філософом Антонією Філіпс, з якою мав двох синів – Луїса та Джейкоба; зав’язав нові стосунки з американкою уругвайського походження, новелісткою Ізабель Фонсекою; його кузина, Люсі Партінгтон, яку вважали зниклою безвісти, стала жертвою серійного британського кілера Фредеріка Веста; письменник дізнався про існування своєї 20-річної доньки, Деліли Сіл, після роману із заміжньою жінкою Ламорною Хіс; в жовтні 1995 р. пішов з життя його батько, письменник Кінгслі Еміс, який помер від хвороби Альцгеймера та алкоголю; Мартін Еміс поривав зі своїм літературним агентом Пет Кевеном та замінив його на нового бухгалтера Ендрю Вайлі, який суттєво спричинився до написання нового Емісового роману “Інформація” (“The Information”) [7]; втрачає свого близького друга, письменника Джуліана Барнса, до слова, батька Пет Кевена. Насамкінець, він переносить важке захворювання, що призвело до втрати всіх його зубів, частина його нижньої щелепи деформувалася внаслідок видалення зляканої пухлини. Усі ці драматичні обставини життя супроводжувалися в’їдливими коментарями в пресі. Скажімо, його засуджували за те, що залишив дружину і синів, заміну агента сприймали як жадібність до грошей, а втручання дантиста – як дорогу косметичну забаганку. Емісові напружені стосунки з пресою і стали своєрідним тлом книги.

На перших сторінках читаємо: “Насправді, є хороша причина, чому письменники-романісти повинні хвилюватися корозивністю в пресі. Коли Ви переглядаєте фільм чи даєте оцінку режисеру, Ви не робите десятихвилинний короткометражний фільм про це (фільм) чи про нього/неї (режисера). Коли Ви пишете про художника, то не малюєте ескіз. Коли Ви пишете про композитора, не тягнетеся до скрипки. І навіть коли поет поза увагою, критик чи знавець поезії не складає вірша. Але коли Ви пишете про письменника-романіста,

представника епічної прози, тоді пишете розповідну прозу. Хіба це Ваш потяг до прози – книжкові обговорення, інтерв'ю, плітки? Дорогий читачу, не мені говорити, що це заздрість. Це ти повинен визнати, що це заздрість. І заздрість ніколи не приходиться на бал в одежі Заздрості. Вона приходиться одягнена дещо по-іншому: як Аскетизм, Високі Стандарти, Здоровий Глузд. Так чи інакше, я нікого не звинувачую, усе це тому, що слава така прекрасна!” [6, 6].

У першому розділі “Досвіду”: “Вступ: Мої зниклі безвісти” Мартін Еміс ретельно описує свій наративний поштовх, ставлячи собі питання: (“Я письменник-романіст, я маю досвід і можу його використати для іншого. Чому я повинен розповідати свою життєву історію?”) [6, 6].

За твердженням Мосса, наративна мотивація Мартіна Еміса складається з трьох частин: синівська, особиста та художня [10]. По-перше, він оплакує свого батька і відчуває потребу писати про їхній особливий статус, оскільки і батько, і син були відомими письменниками.

В оригіналі читаємо: “I do it because my father is dead now, and I always knew I would have to commemorate him. He was a writer and I am a writer; it feels like a duty to describe our case – a literary curiosity which is also just another instance of a father and a son [6, 7]. (“Я роблю це, бо мого батька вже немає, і я завжди знав, що повинен вшанувати його. Він був письменником, я також письменник; я почуваюся до обов'язку описати наш випадок – своєрідне літературне диво, що також є лише іншим прикладом батька і сина”).

По-друге, Мартін Еміс хоче встановити рекорд у стосунках з британською пресою. Він також намагається “говорити, як виняток, без хитрощів. І також без формальності” [6, 7].

Обидва мотиваційні аспекти тісно пов'язані з потребою автора відновити контроль над особистою життєвою історією. З іншого боку, автор намагається уникнути прискіпливої уваги засобів масової інформації, сподівшись, що “ця версія проіснує довше, ніж учорашня Дейлі Мейл” [11]. Він шкодує і прагне протидіяти загальній безобразності життя: “Проблема життя (письменник-романіст відчуває) полягає в його хаотичності, його безглуздій плинності. Подивіться на нього: без змісту, без теми, сентиментальне та банальне [...] І завжди той самий початок і той самий кінець” [6, 7].

Це відчуття простежується у книзі, яке пізніше підкреслює палке бажання отримати контроль за допомогою наративних засобів: “Мое життя, як і всі інші, було повільно, але постійно. Я знаю, що робить оповідь майстерною [...] – вірець і баланс, форма, завершеність, пропорційність [6, 361].

Третя обставина, що змусила Мартіна Еміса написати автобіографію, за словами Мосса, “більш ускладнена і, можливо, найбільш інтригуюча: як письменник-романіст, що, як і всі його попередники, вельми обережно ставиться до автобіографії, вирішив написати її” [10].

Очевидно, Мартін Еміс був приголомшений викликом писати в тій формі, що не характерна для письменників-романістів, які одночасно і критикують її. “Досвід – це та єдина річ, яку ми ділимо порівну, і кожен це розуміє” [6, 6].

Звичайно, ці три різні аспекти Емісової наративної мотивації не відокремлені один від одного, вони взаємопов'язані. Саме в сукупності вони творять “Досвід” письменника.

Доречно виокремити й четвертий аспект – психотерапевтичний, який Еміс використав для подолання жахливих подій 1994 – 1995 рр., особливо смерті батька. Про це свідчать рядки з першої частини “Досвіду”: “Когось більше з нами немає. Спадкоємної постаті, батька, людини, яка стояла між сином і смертю, більше немає з нами; і це більше не повториться. Він втрачений. Але я знаю, і це нормально, всі, що живуть, мають померти, проходячи повз життя до вічності. Мій батько втратив свого батька, і мої діти втратять свого, і їхні діти (надзвичайно важко це усвідомлювати) також втратять свого” [6, 7].

Події 1994 – 1995 років зробили Мартіна Еміса мужнім, загартували його характер і змінили його погляди на життя і смерть.

Однак батько, Кінгслі Еміс, не єдина людина, за якою сумував Мартін Еміс. Його кузина Люсі Партінгтон (Lucy Partington) та донька Деліла Сіл (Delilah Seale) також залишили сумний відбиток на житті письменника. З того, як інформує нас про це в останній частині “Вступу: Мої втрачені”, у нього є фотографії цих двох дівчат на столі. “Фотографії завжди разом, і вже понад двадцять років їхні теми живуть у глибині моїх думок. Тому, що вони є, чи були, моїми втраченими” [6, 8].

На світліні палітурки “Досвіду” зображено маленького Мартіна Еміса, який тримає цигарку в роті з викликом дивиться на камеру. Непристойна поведінка маленького хлопчика, котрий палить (чи натяк на це) перегукується з образом автора в пресі – “жахливе дитя англійської літератури”. Отже, злий погляд, який зображений на фото, Мартін спрямував на британську пресу, на яку продовжує так само дивиться впродовж усіх своїх мемуарів.

Очевидно, частина Мартінової мотивації написання “Досвіду” зумовлене бажанням звести рахунки з пресою і помститися за погане ставлення до себе. Незважаючи на те, що в книзі

можна знайти багато критики в бік преси, “Досвід”, як не дивно, отримав позитивну оцінку публіки. Преса звинувачувала Мартіна в тому, що він не був у таких близьких стосунках із кузиною, як писав, а використання згаданої теми – це лише прагнення автора зробити свою книгу бестселером. Ці та інші факти свідчать про неприязнь преси до Мартіна.

Відкидаючи критику смерті Люсі, більшість оглядачів погоджуються, що “Досвід” є літературним шедевром, і не лише письменницькому хисту, а й завдяки граничній відвертості та широті.

Фергюсон, скажімо, характеризує “Досвід”, як “унікальну, блискуче скомпоновану розповідь про час, зміни, синівську любов та смерть”, від якої “віс духом справедливості” [9].

Вражає також й образ невинності, наївності, яка, незважаючи на все, ще живе в цьому жорстокому світі. Про невинність автор пише: “Моя мама була невинною. Тоді прийшов досвід, і вона пережила його. А тоді вона повернула свою невинність. Я завжди дивувався, як їй це вдавалося” [6, 106].

Про це також вдало висловлюється Кетрін Кетмул: “Якось наївність зустрічається з досвідом, а тоді стає знову наївністю. Його шлюб помирає, батько помирає; але народжується новий шлюб і нова дитина” [8].

Мартін Еміс напрочуд майстерно доносить до читача схожі поняття – образ смерті та образ втрати, рефлексує над ними, тлумачить їх і намагається з цим змиритися. Письменник не обмежується культивуванням зображуваних прийомів, а формує текстову фактуру, часто наповнюючи її локальним колоритом. Його твір сповнений справжніми людськими почуттями – смутком, тривогами. У ньому простежується ідеалістична ідея, пошук істини з боку “Я – особи”.

Спектр мотивації творчості широкий і визначається біологічними, соціально-світоглядними, моральними, культурними чинниками. Шлях до пізнання формотворчого чинника як індивідуальної поетики, так і поетики окремого твору пролягає через осмислення своєрідності мотивації письменника.

Як бачимо, формуючим чинником мистецького світогляду письменника виступають життєві обставини. “Вони не тільки формують світогляд, – зазначає літературознавець Марія Крупа, – а певним чином корегують теми, погляди особи на світ, формують переконання, інколи окремі життєві обставини впливають на вибір жанру, форми чи диктують його” [2, 62].

Події, представлені з позиції головного героя,

відбивають його думки, дозволяють зазирнути в духовний світ визначної особистості, встановити внутрішню мотивацію, що спонукала її до дій, виявити ті події, які мали особливий вплив на творчість митця.

Висновки. Наповнення образів індивідуалізованими світовиявами відбувається за рахунок неординарних ходів Мартіна Еміса щодо формування техніки викладу художнього матеріалу. Він не лише віддзеркалює факти, явища, тенденції дійсності, але й креує нову художню реальність.

М. Еміс є одним із найвизначніших письменників Британії, а його ім’я стоїть поруч із Джоном Фаулзом та Джуліаном Барнсом. Проза письменника вирізняється своєю нерівністю, певною строкатістю, неповторною образністю епатажного втілення, тематики та проблематики, оригінальністю архітекτονіки та жанру.

Доробок Мартіна Еміса у багатьох царинах (проза, публіцистика, літературознавство, видавнича справа) став суттєвим надбанням художньої думки Великобританії кінця ХХ – початку ХХІ століття.

1. Клочек Г. Художнє мислення письменника як формотворчий чинник // *Енергія художнього слова [Текст]: збірник статей / Г. Клочек; [Кіровоградський держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка]. – Кіровоград, 2007. – 448 с.*

2. Крупа М. Лінгвістичний аналіз художнього тексту / М. Крупа. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2005. – 416 с.

3. Никифорова О. Исследования по психологии творчества / О. Никифорова. – М., 1972. – 258 с.

4. Потебня А. Эстетика и поэтика / А. Потебня. – М., 1957

5. Шерех Ю. Скарби, якими володіємо / Ю. Шерех // *Сучасність*, 1993. – № 6. – С. 147–164.

6. Amis M. *Experience* / Martin Amis. – New York: Vintage, 2000. – 406 p.

7. Amis M. *The Information* / Martin Amis. – London: Harper Perennial, 1996. – 384 p.

8. Catmull Katherine. ‘Book Reviews: Experience: A Memoir by Martin Amis’. Review: *Experience by Martin Amis. The Austin Chronicle*, 1 September 2000. – P. 24.

9. Ferguson E. ‘Paperback of the Week’. Review: *Experience by Martin Amis / Euan Ferguson // The Observer*, 1 April 2001. – P. 18.

10. Moss S. ‘The Art of Autobiography’. Review: *Experience by Martin Amis / Stephen Moss // The Guardian Unlimited*, 5 June 2000. – P. 8–10.

11. Rusbridger, Alan. ‘All About My Father’. *The Guardian*, 8 May 2000. – P. 14.

12. Wood J. *The Young Turk / James Wood // Guardian*, May 20, 2000. – P. 8.

Стаття надійшла до редакції 03.04.2014